

duzzadnak a vitorlák, de nem azért, hogy pusztulásba vigyék, hanem hogy biztos kikötőbe repítsék a hajót, és akármilyen nagy is a vihar, a hajó nem fog felborulni, hanem méltóság-teljesen úszik a tenger hullámain.

Mindez talán nagyon költőinek tetszik, de gondoljuk meg a további momentumokat: a vitorlára írott „címet”, illetőleg szerzőnevet; az alul-felül végigfuttatott bibliai idézetek helyett az árbocrúd szalagján olvasható vitézi jelmondatot; gondoljuk meg Zehentner könyve kiadásának helyét és idejét²², — és máris lehetetlen elzárkóznunk a csábító (hogy ne mondjuk: kényszerítő) feltevés elől, hogy a Grácban nevelkedett Zrínyi egy ottani (egyéb-ként közömbös) sajtótermék feltűnő címlapjának kézbevétele után, annak szimboliumait a maga eszméinek megfelelően átértelmezve adhatta ki az utasítást a nagyszombati rézmetszőnek. (A könyvért nem kellett okvetlenül Grácba utazni: fényképünk is egy szombathelyi példányról készült.) Az „eredeti” mestere, David Tscherning, sokfelé megfordult, 1641—44 között Grácban működött; Thieme — Becker lexikona szerint „képmásokat, szentképeket, címereket és téziseket (szimbolikus ábrázolásokat) metszett” (Allg. Künstlerlex. 33,461: stach Bildnisse, Heiligenbilder, Wappen und Thesen); szóbanforgó metszete technikailag tagadhatatlanul tökéletesebb (az egyik „Cras” hibás metszése ellenére is), mint a provinciális Subariché, mégis azt kell mondanunk, hogy barokkosan zsúfolt, minden elképzelhető rekvizitummal terhelt kompozíciója kevesebbet mond, mint az egyszerű, talánrútságosan is egyszerű Subarich-címlap. Erre azonban olyan magyarázat van, amelynek helyességét senki sem fogja vitatni: Zrínyi adta hozzá az instrukciókat, az ő elgondolása szerint készült, az ő monumentális keresetlenségét, az ő genialitását tükrözi.

CSATKAI ENDRE

MAGYAR ÍRÓK LEVELEI EGY VIDÉKI ZENESZERZŐHÖZ

Testvérbátyám, Csatkai József (1893—1937) sokoldalú tehetségéből először zeneszerzői képessége bontakozott ki. Már középiskolás korában feltűnt páratlan dallamgazdagságával, ez volt talán a végzete is, mert bár egyetemi éveit 1911-től fogva az egyik fővárosi magán zeneiskolában tanult is összhangzattant és zeneszerzést, mégis minden alkalmat megragadott, hogy a belőle szinte áradó dallamforrásnak megfelelő medret juttathasson. Erre igen jó lehetőség nyílt abban az internátusban, amely szállást biztosított neki, amíg egyetemi éveit tartották. A Lónyay utca 18-as szám negyedik emeletét foglalta le a Főiskolai Diákokthoz nevezetű internátus, amely háznak pincéjében nyomták a *Nyugatot*. Tán ez is serkentően hatott, annyi bizonyos, hogy a két világháború közti irodalom több ismert alakja lakott bátyámmal egyidőben az említett internátusban, így Zágon István, Fóti János, Zsolt Béla, Lestyán Sándor, Andersen György. Szinte havonta rendezett a fiatalok estélyt a rokonok, ismerősök örömeire, többnyire a házi szerzők versei, színdarabjai szerepeltek és bátyám játszi könnyedséggel ontotta a kívánt muzsikát.

De nemcsak kikíváncszolt a produkció a szűkebb körből és már a Westend kávéház alagsorában tartották az estélyeket, hanem a házi szerzőkön is túlkíváncszolt a műsor. Bátyám neves írók költeményeit is óhajtotta megzenésíteni. Ez irányban az első lépést már 1913-ban megtette. Meg kell említenem, hogy édesapám, Csatkai Ignác orvos, hajdanában szintén kacérkodott a muzsával és Gárdonyi Géza barátjai közé számított. Számos levelet is váltottak, amelyeket apám lassan-lassan barátainak, ismerőseinek elajándékozgatott. Halála után a megmaradt darabok egy részét a *Pesti Hírlap*ban közöltem.¹ Egy levél azonban — bizonyos személyes vonatkozások miatt — a mai napig sem került közlésre. Mikor ugyanis Gárdonyi 50. születésnapja közeledett, a Csatkai család köszöntőt küldött neki Egerbe és ekkor József bátyám Gárdonyinak *Levél a tanyáról* című kis dalát² megzenésítette. A levél maga így szól:

Kedves és igen tisztelt Doktorom! Szíves levelének érkeztek nem voltam itthon: csak most köszönhetem meg azt a hármas szép rakétát, amelyet ama végzetes napom félszázados évfordulóján a megbecsülésemre megeresztett. Köszönöm az

²² A könyv írója, Paul Zehentner (1589—1648), Bécsben és Grácban működött, mint tanár és Eleonóra (II. Ferdinánd felesége) udvari prédikátora.

¹ 1926. január 8.

² A *Nefejejs* című kötetben jelent meg először 1894-ben.

Ön elmés, kedves sorait, Bandinak formás, nemes szép levelét, és Józsinak a művészi dallamát. Boldog apa, akinek ilyen szépen induló gyermekei vannak! A régi barátsággal szorítja meg az Ön kezét hálás tisztelője
Eger 1913. VIII. 13.

Gárdonyi Géza

Bátyám tehát gondolt egy merészet és Szép Ernőhöz fordult engedélyért, hogy *De kár, de kár* című hosszú versét megzenésíthesse, sőt a dallam érdekében a szövegen is némi változtatás eshessék. A kelettlen levél a borítékon *levő postabélyeg* szerint 1916 február 6-án érkezett az írótól:

Kedves Barátom! Persze hogy megengedek mindent, amit parancsolnak és úgy ahogy tetszik. Két sort ha megengedi, beprotegalok még, mert hirtelen eszembe jut s beleillőnek a dalba: Bárányért, mely mezőre jár, de kár, de kár, de kár." Ez után vagy előtt még más két sort vegyen ki a versből valahonnét, hogy így teljes strófával legyen több. Sajnálom hogy nem hallom énekelni a muzsikát s nem látom magukat, mikor énekelnek. Az isten áldja meg mindnyájukat. Igen jól esett ez a gyöngéd értesítés. Sok sikert és minden zeneszerzőt kíván öreg barátja

Szép Ernő.

A borítékon a címzés: Nagyságos Csatkai József úrnak egyetemi hallgató Budapest IX. Lónyay u. 18/a IV. em. Hozzá kell tennem, hogy a levél baráti hangja ellenére sem volt a költő és bátyám ismeretségben, de azért mikor a felszabadulás után Sopronban találkoztam a meglehetősen megviselt idegzetű és félig vak íróval, emlékezni véltem a dologra. Úgy emlékszem, a kotta könyvatos alakban, nagyon kezdetlegesen meg is jelent. Tán Szép Ernő szíves hangja bátorította fel bátyámat, hogy most már Babits Mihálynak több versét zenésítse meg és adja ki. Akkor azonban már az egyik budai iskolában volt gyakorló tanár. Babits kelet nélküli levélben válaszolt, a levélbélyegen 1917 december 25 olvasható:

Igen tisztelt Uram, Nagyon köszönöm a küldött hangjegyeket és szívesen megengedem, hogy azok litográfiai uton sokszorosíttassanak. A dalokról nekem nem lehet irányadó véleményem, mert sajnos a zenében majdnem analfabéta vagyok. Meg akarom azonban mutatni hozzáértőknek, s alkalomadtán értesítem önt a véleményükről. Maradok kész híve

Babits Mihály

A borítékon „Tekintetes Csatkai József tanár úrnak Budapest II. Margit körút 50. III. 5.” Tudomásom szerint a Babits-dalok mégsem kerültek nyomásra. Bátyám Kecskemétre került az ottani reáliskolába. Csak mellékesen említem, hogy a kecskeméti leánygimnázium növendékei előadták Vörösmarty *Csongor és Tünde* c. darabját és bátyám kísérő zenét írt hozzá, amelynek szép sikere volt, ez egyúttal zeneszerzői pályájának legkimagaslóbb eredménye is volt. 1921-ben bátyámat Szombathelyre helyezték át. Időközben megismerkedett az IDO nevű világnyelvvel és lelkes apostola lett. Hamarosan a proletárdiktatúra leveretése után elég sok baja volt miatta, örült, hogy a vérgőzös Duna—Tisza közéről elkerülhetett. Szombathelyen olyan sikerrel dolgozott az IDO érdekében, hogy az a magyarországi mozgalom középpontjává lett. Védnököt kerestek a szövetség számára és a választás Kosztolányi Dezsőre esett. Mind a levélkártya felső részén, mind a boríték hátsó részének közepén olvasható az író neve és lakása: Budapest. I. Tábor utca 12. Maga a levél így hangzik:

1917 II. 16

Igen tisztelt tanár uram! bármennyire is megtiszteltetésnek érzem, hogy kérésükkel hozzám fordultak, a szövetség védnökségét mégsem vállalhatom, mégpedig elvi okokból. Rokonszenvvel tekintek minden kísérletezésre, mely az emberek nemzeti közti megértését szolgálja, így az önök mozgalmára is, de nekem mint írónak szent a hitem, hogy nyelvet lombikban előállítani nem lehet. Nyelv csak gyerekszobában születhetik, ivadékok munkája által. Hogy az önök nyelve sok gyakorlatias célt elér, abban nem kételkedem. De a nyelv célja — legalább az én szememben — nem gyakorlati: vallás az számomra, a lélek őstönös és titkos megnyilatkozása, hasonló a természetéhez. Ne vegye rossz néven őszinteségemet. Egyébként szívesen rendelkezésére állok s vagyok híve

Kosztolányi Dezső

A borítékon: „Ngs. Csatkai József reáliskolai tanár úrnak Szombathely.” Már most a dologban az az érdekes, hogy Kosztolányi 10 évvel korábban keletzte levelét, mert az bizony 1927-ben íródott. Nemcsak az, hogy bátyám 1916-ban nem volt még sem tanár,

nem is élt Szombathelyen még akkor, hanem a pördöntő a bélyeg : 16 filléres, a Halászbátyát ábrázolja és felírás Magyarország. Ilyen feliratú bélyeg 1916-ban nem volt, de nem is lehetett.

Bátyámat nem kedvetlenítette el kérésének balsikere, haláláig nagy buzgalommal dolgozott a világnyelv érdekében, sőt „világkongresszust” is összehozott Sopronba. A maga kis szombathelyi köre számára tovább is írta a zenedarabokat, kis szindarabokat, sőt nem-sokára a város peremén is több ilyen színjátszó társaságot szervezett. Élete vége felé több oldalról figyelni kezdtek gyermekek számára készült novelláira, szindarabjaira. Sajátos, hogy a Horthy-korszak gyermeklapjai nem találták közölkethetőnek dolgait, míg Benedek Elek a *Cimbora* képes heti gyermeklap levélpapírján a következő lelkes sorokat intézte hozzá:

Batanii—Mici 1929 XI. 30.

Kedves Öcsém ! igen rossz esztendőm volt, már idegbajtól féltett a családom : ez magyarázza, hogy oly későn válaszolok leveledre. Nem válaszolhattam Fábiónéknak⁹ sem jóval korábbi levelükre, amiért ments is ki náluk — majd Pestről írok nekik. A rossz esztendőmet a *Cimbora* okozta. Amily lelkiismeretesen végeztem én a szerkesztés munkáját, oly lelkiismeretlenül végezte a maga munkáját a kiadóhivatal. Egyszerre csak kitudt, hogy *négyszázezer lei* hátralék van kint a hanyag adminisztráció miatt megesett, hogy három hétig nem jelent meg az újság, mert a nyomdát nem tudta fizetni. Arról nem beszélek, hogy tavaly óta ingyen szerkesztem és írom a *Cimborát*, fizetve a magam zsebéből a szerkesztőség költségeit — egy krajcárt sem fizettek a munkatársaknak sem. Most egy erős kezű ember sepi az Augias istállóját s van remény arra, hogy a válságot kiheverjük, lassanként a munkatársakat (akik különben egy szóval sem zaklattak engem !) kielégítjük, s szinte merem ígérni, hogy ezután a te dolgaiddat is fizethetjük, sőt lehetőleg az ez évben megjelenteket is.

Én igen meg vagyok elégedve a te írásaiddal. Első rangú írások ezek, s nekem valóságos öröm és ünnep, hogy az ifjúsági írók tábora két ily igazi tehetséggel szaporodott, aminő Fábión Gyula és Csatkai József.

Reméljük a legjobbat : a *Cimbora* újra neki lendül (olvasója most is van elég) s te is, Fábión is, segítetek nekem ebben a nagy munkában, amit a jövőendő erdélyi magyarságért végezték. Szeretettel

Elek bátyád.

Bátyám idősebb korában hegedülni is megtanult, hogy taníthassa az iskolásokat és zenekart szervezhessen : tanítás, szervezés, írás, zeneszerzés közben orvul tört rá a halál és néhány heti szenvedéssel teli betegség után letépette. Kötegszámra menő munkáit felesége féltékenyen őrizte, míg 1944 májusában nem követte önként urát a halálba. Az árván maradt lakás hamarosan bombatámadás alkalmával elpusztult ; amikor a felszabadulás után hűség tanítványok össze akarták szedni, ami mesterük munkásságából megmaradt, semminek nem volt már nyoma és a legszorgosabb kutatás sem vitt eredményre. Édesapám halálakor a Gárdonyi-levelezés rám szállt, azóta rendszeresen gyűjtöm a magyar írók kézírását. József bátyám a neki írt leveleket koronként átadta gyűjteményem számára, Szép Ernőt, Babitsét már 1926-ban, Kosztolányiét csak 1930-ban, ami szintén azt bizonyítja, hogy később kapta, mint az elsőket. Bátyám munkássága tehát csak a kortársak emlékeztetésében él tovább, de a fent közölt magyar írók leveleinek tükrében kirajzolódik a maga rossz korszakában elaprózódott tehetség képe. . .

LÁSZLÓ GYULA

TÖRTÉNETI ÉS RÉGÉSZETI JEGYZETEK PETŐFI SÍRJÁNAK MONDÁIHOZ

A nemzedékről nemzedékre szálló népszájhagyomány néha századok, évezredek, előtti időkre emlékezik. A magyar néphit és népszokások kutatása a régi hitvilág és babonás eljárások gazdag múltjára derített fényt. Ez a munka legnagyobbbrészt összehasonlító nép-

⁹ Fábión Gyula pár évvel ezelőtt elhunyt szombathelyi rajztanár és ifjúsági íróról van szó, akinek felesége kiváló festőnő. Fábión Gyulának számos ifjúsági regénye jelent meg, az egyik a természetangyákról szól és benne bátyámról mintázott egy tanárt.